

# СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

## 1. Загальна інформація про навчальну дисципліну

<b>Повна назва навчальної дисципліни</b>	Інтегрований курс "Демократія: цінності, принципи, механізми"
<b>Повна офіційна назва закладу вищої освіти</b>	Сумський державний університет
<b>Повна назва структурного підрозділу</b>	Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій. Кафедра психології, політології та соціокультурних технологій
<b>Розробник(и)</b>	Король Сергій Миколайович
<b>Рівень вищої освіти</b>	Перший рівень вищої освіти, НРК – 6 рівень, QF-LLL – 6 рівень, FQ-EHEA – перший цикл
<b>Семестр вивчення навчальної дисципліни</b>	16 тижнів протягом 3-го семестру
<b>Обсяг навчальної дисципліни</b>	Обсяг становить 5 кредитів ЄКТС, 150 годин, з яких 48 год. становить контактна робота з викладачем (16 год. лекцій, 32 год. практичних занять), самостійна робота 102 год.
<b>Мова викладання</b>	Українська

## 2. Місце навчальної дисципліни в освітній програмі

<b>Статус дисципліни</b>	Обов'язкова навчальна дисципліна для всіх освітніх програм спеціальності 101 "Екологія"
<b>Передумови для вивчення дисципліни</b>	Передумови для вивчення відсутні
<b>Додаткові умови</b>	Додаткові умови відсутні
<b>Обмеження</b>	Обмеження відсутні

## 3. Мета навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни є досягнення студентами рівня критичного мислення та системного розуміння природи соціальних цінностей, ролі влади, захисту прав людини та громадянина, усвідомлення ролі громадянського суспільства у моніторингу діяльності владних інституцій для активного та відповідального громадянства.

## 4. Зміст навчальної дисципліни

### Тема 1 Теоретичні засади та основи демократичного урядування

Природний стан та суспільний договір. Концепція та походження влади. Засади демократичного урядування. Концепція розумного егоїзму. Створення та еволюція демократії. Поняття «суспільство». Формування суспільства та держави-нації. Характер відносин особистості та держави. Конкуруючі інтереси особистості та держави, які можуть призвести до конфлікту; як їх вирішити та чи варто віддавати перевагу інтересам держави чи особи. Якими є переваги та проблеми, пов'язані з природним станом, для людини та суспільства. Роль державної влади в умовах демократії: забезпечення безпеки та порядку, захист приватної власності та прав людини, захист вразливих верств населення, забезпечення економічного добробуту. Підходи до визначення зобов'язань держави перед громадянами.

### Тема 2 Принципи демократії

Принципи демократії (громадська участь, рівність, політична толерантність, підзвітність, прозорість, регулярні чесні та вільні вибори, економічна свобода, протидія зловживанню службовими повноваженнями, визнання результатів виборів, права людини, багатопартійні системи, верховенство права, правове закріплення прав людини). Сучасна демократія.

### Тема 3 Права людини

Сутність та природа прав людини. Еволюція прав людини. Покоління прав людини. Індивідуальні та колективні права. Громадянські та політичні, соціальні, економічні та культурні права. Зобов'язання держави щодо прав людини: поважати, захищати, втілювати. Негативні та позитивні права. Обмеження прав людини. Гідність, свобода, рівність, толерантність, демократія та справедливість як основа розуміння прав людини.

### Тема 4 Механізми забезпечення та захисту прав людини

Створення Організації Об'єднаних Націй. Основні міжнародно-правові документи захисту прав людини: Загальна декларація прав людини, Європейська Конвенція з прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Механізми захисту прав людини: міжнародні та національні. Європейський суд з прав людини. Національні механізми забезпечення прав людини: дієве законодавство, правоохоронні органи, судова система. Захист прав людини. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений Верховної Ради України з прав дитини, правозахисні організації громадянського суспільства. Особливості захисту прав вразливих верств населення. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція про права дитини, Рамкова конвенція про захист національних меншин, Конвенція про права осіб з інвалідністю. Захист прав людини під час воєнних дій.

### Тема 5 Види демократій. Ліберальна демократія

Типи переходів до демократії. Пряма (плебісцитна) та непряма (представницька (репрезентативна) демократії. Умови демократії. Поділ влади та політичні режими. Концепції та моделі демократій. Колективістське, плюралістичне та ліберальне бачення демократії. Інформаційна демократія.

<p>Тема 6 Громадянське суспільство в дії. Форми та інструменти громадянської участі в Україні</p> <p>Громадськість і громадянство. Кейси громадянського суспільства в дії. Чинники, що впливають на участь громадян у демократичних процесах: громадянська культура, врядування в інтересах громадян. Активність громадян та ефективність інструментів громадянської участі в Україні.</p>
<p>Тема 7 Конституція та конституціоналізм: поняття, сутність, значення</p> <p>Поняття конституціоналізму та його значення. Доктрина конституціоналізму. Історія поняття «конституція». Конституція та її роль у державі. Конституціоналізм і сучасні демократичні держави. Виклики конституційним демократіям. Конституція України: основні положення</p>
<p>Тема 8 Вибори, політичні партії, громадські організації.</p> <p>Вибори та виборчі системи. Яка роль виборів у демократії? Політичні партії та партійні системи. Історія формування політичних партій. Аналіз функцій політичних партій. Політичні партії та формування партійної системи в Україні.</p>

### 5. Очікувані результати навчання навчальної дисципліни

Після успішного вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти зможе:

РН1	Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у тому числі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.
РН2	Вдосконалити навички ефективною комунікаційною стратегією з метою донесення ідей, прийняття рішень та власного досвіду в сфері екології.
РН3	Отримати та вдосконалити навички роботи в команді, адаптації та дії у новій ситуації, пояснювати необхідність забезпечення рівних можливостей і дотримання гендерного паритету у професійній діяльності.
РН4	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
РН5	Здатність зберігати та примножувати досягнення і цінності суспільства на основі розуміння місця предметної області у загальній системі знань, вміти використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя.

### 6. Роль навчальної дисципліни у досягненні програмних результатів

Програмні результати навчання, досягнення яких забезпечує навчальна дисципліна.

Для спеціальності 101 Екологія:

ПР8	Уміти проводити пошук інформації з використанням відповідних джерел для прийняття обґрунтованих рішень.
ПР13	Уміти формувати ефективні комунікаційні стратегії з метою донесення ідей, проблем, рішень та власного досвіду в сфері екології.

ПР18	Поєднувати навички самостійної та командної роботи задля отримання результату з акцентом на професійну сумлінність та відповідальність за прийняття рішень.
ПР24	Розуміти і реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності вільного демократичного суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
ПР25	Зберігати та примножувати досягнення і цінності суспільства на основі розуміння місця предметної області у загальній системі знань, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя.

## 7. Види навчальних занять та навчальної діяльності

### 7.1 Види навчальних занять

<b>Тема 1. Теоретичні засади та основи демократичного урядування</b>	
Лк1 ""Теоретичні засади та основи демократичного урядування"" (денна)	Природний стан та суспільний договір. Концепція та походження влади. Засади демократичного урядування. Концепція розумного егоїзму. Створення та еволюція демократії. Поняття «суспільство». Формування суспільства та держави-нації. Характер відносин особистості та держави. Конкуруючі інтереси особистості та держави, які можуть призвести до конфлікту; як їх вирішити та чи варто віддавати перевагу інтересам держави чи особи. Якими є переваги та проблеми, пов'язані з природним станом, для людини та суспільства. Роль державної влади в умовах демократії: забезпечення безпеки та порядку, захист приватної власності та прав людини, захист вразливих верств населення, забезпечення економічного добробуту. Підходи до визначення зобов'язань держави перед громадянами.
Пр1 ""Засади демократичного урядування"" (денна)	Природний стан та суспільний договір. Концепція та походження влади. Засади демократичного урядування. Концепція розумного егоїзму. Створення та еволюція демократії. Поняття «суспільство». Формування суспільства та держави-нації. Характер відносин особистості та держави. Конкуруючі інтереси особистості та держави, які можуть призвести до конфлікту; як їх вирішити та чи варто віддавати перевагу інтересам держави чи особи. Якими є переваги та проблеми, пов'язані з природним станом, для людини та суспільства.
Пр2 "Роль державної влади в умовах демократії." (денна)	Забезпечення безпеки та порядку, захист приватної власності та прав людини, захист вразливих верств населення, забезпечення економічного добробуту. Підходи до визначення зобов'язань держави перед громадянами
<b>Тема 2. Принципи демократії</b>	

Лк2 ""Принципи демократії"" (денна)

Принципи демократії (громадська участь, рівність, політична толерантність, підзвітність, прозорість, регулярні чесні та вільні вибори, економічна свобода, протидія зловживанню службовими повноваженнями, визнання результатів виборів, права людини, багатопартійні системи, верховенство права, правове закріплення прав людини). Сучасна демократія.

Пр3 ""Сучасна демократія"" (денна)

Громадська участь, рівність, політична толерантність, підзвітність, прозорість, регулярні чесні та вільні вибори, економічна свобода, протидія зловживанню службовими повноваженнями, визнання результатів виборів, права людини, багатопартійні системи, верховенство права, правове закріплення прав людини.

### **Тема 3. Права людини**

Лк3 ""Права людини"" (денна)

Сутність та природа прав людини. Еволюція прав людини. Покоління прав людини. Індивідуальні та колективні права. Громадянські та політичні, соціальні, економічні та культурні права. Зобов'язання держави щодо прав людини: поважати, захищати, втілювати. Негативні та позитивні права. Обмеження прав людини. Гідність, свобода, рівність, толерантність, демократія та справедливість як основа розуміння прав людини.

Пр4 ""Сутність та природа прав людини"" (денна)

Сутність та природа прав людини. Еволюція прав людини. Покоління прав людини. Індивідуальні та колективні права. Громадянські та політичні, соціальні, економічні та культурні права. Зобов'язання держави щодо прав людини: поважати, захищати, втілювати. Негативні та позитивні права.

Пр5 ""Права людини"" (денна)

Зобов'язання держави щодо прав людини: поважати, захищати, втілювати. Негативні та позитивні права. Обмеження прав людини. Гідність, свобода, рівність, толерантність, демократія та справедливість як основа розуміння прав людини.

### **Тема 4. Механізми забезпечення та захисту прав людини**

Лк4 "Механізми забезпечення та захисту прав людини" (денна)

Створення Організації Об'єднаних Націй. Основні міжнародно-правові документи захисту прав людини: Загальна декларація прав людини, Європейська Конвенція з прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Механізми захисту прав людини: міжнародні та національні. Європейський суд з прав людини. Національні механізми забезпечення прав людини: дієве законодавство, правоохоронні органи, судова система. Захист прав людини. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений Верховної Ради України з прав дитини, правозахисні організації громадянського суспільства. Особливості захисту прав вразливих верств населення. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція про права дитини, Рамкова конвенція про захист національних меншин, Конвенція про права осіб з інвалідністю. Захист прав людини під час воєнних дій.

Пр6 "" Міжнародно-правові документи захисту прав людини"" (денна)

Створення Організації Об'єднаних Націй. Основні міжнародно-правові документи захисту прав людини: Загальна декларація прав людини, Європейська Конвенція з прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Механізми захисту прав людини: міжнародні та національні. Європейський суд з прав людини.

Пр7 "Національні механізми забезпечення прав людини." (денна)

Дієве законодавство, правоохоронні органи, судова система. Захист прав людини. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений Верховної Ради України з прав дитини, правозахисні організації громадянського суспільства. Особливості захисту прав вразливих верств населення. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція про права дитини, Рамкова конвенція про захист національних меншин, Конвенція про права осіб з інвалідністю. Захист прав людини під час воєнних дій.

### **Тема 5. Види демократій. Ліберальна демократія**

Лк5 ""Види демократій. Ліберальна демократія"" (денна)

Типи переходів до демократії. Пряма (плебісцитна) та непряма (представницька (репрезентативна) демократії. Умови демократії. Поділ влади та політичні режими. Концепції та моделі демократій. Колективістське, плюралістичне та ліберальне бачення демократії. Інформаційна демократія

Пр8 ""Ліберальна демократія"" (денна)

Типи переходів до демократії. Пряма (плебісцитна) та непряма (представницька (репрезентативна) демократії. Умови демократії. Поділ влади та політичні режими. Концепції та моделі демократій. Колективістське, плюралістичне та ліберальне бачення демократії. Інформаційна демократія

Пр9 "Типи переходів до демократії" (денна)

Типи переходів до демократії. Пряма (плебісцитна) та непряма (представницька (репрезентативна) демократії. Умови демократії. Поділ влади та політичні режими. Концепції та моделі демократій. Колективістське, плюралістичне та ліберальне бачення демократії. Інформаційна демократія

### **Тема 6. Громадянське суспільство в дії. Форми та інструменти громадянської участі в Україні**

Лк6 ""Громадянське суспільство в дії. Форми, методи та інструменти громадянської участі в Україні"" (денна)

Громадськість і громадянство. Кейси громадянського суспільства в дії. Форми громадянської участі в Україні: правові основи використання та практичне застосування. Методи та інструменти громадянської участі. Активність громадян та ефективність інструментів громадянської участі в Україні.

<p>Пр10 ""Форми та інструменти громадянської участі в Україні"" (денна)</p> <p>Громадськість і громадянство. Кейси громадянського суспільства в дії. Форми громадянської участі в Україні: правові основи використання та практичне застосування. Методи та інструменти громадянської участі. Активність громадян та ефективність інструментів громадянської участі в Україні.</p>
<p>Пр11 "Методи громадянської участі" (денна)</p> <p>Участь в виборах. Безпосередні звернення та комунікація з органами влади. Участь в організаціях. Моніторинг діяльності органів влади та посадових осіб. Одержання інформації та моніторинг поточних подій. Економічні заходи. Підтримка політичних дій. Волонтерські послуги або діяльність. Проведення інформаційної кампанії.</p>
<p>Пр12 "Громадянська участь в Україні." (денна)</p> <p>Коротка історія. Громадянська дія на місцевому рівні. Відсоток респондентів, що брали участь у різних видах політичної активності протягом останніх років.</p>
<p><b>Тема 7. Конституція та конституціоналізм: поняття, сутність, значення</b></p>
<p>Лк7 ""Конституція та конституціоналізм: поняття, сутність, значення"" (денна)</p> <p>Поняття конституціоналізму та його значення. Доктрина конституціоналізму. Історія поняття «конституція». Конституція та її роль у державі. Конституціоналізм і сучасні демократичні держави. Виклики конституційним демократіям. Конституція України: основні положення</p>
<p>Пр13 ""Конституція та конституціоналізм: поняття, сутність, значення"" (денна)</p> <p>Поняття конституціоналізму та його значення. Доктрина конституціоналізму. Історія поняття «конституція». Конституція та її роль у державі. Конституціоналізм і сучасні демократичні держави. Виклики конституційним демократіям. Конституція України: основні положення</p>
<p>Пр14 ""Поняття конституціоналізму та його значення"" (денна)</p> <p>Поняття конституціоналізму та його значення. Доктрина конституціоналізму. Історія поняття «конституція». Конституція та її роль у державі. Конституціоналізм і сучасні демократичні держави. Виклики конституційним демократіям. Конституція України: основні положення</p>
<p><b>Тема 8. Вибори, політичні партії, громадські організації.</b></p>
<p>Лк8 "Вибори та політичні партії." (денна)</p> <p>Вибори та виборчі системи Яка роль виборів у демократії? Політичні партії та партійні системи. Історія формування політичних партій. Аналіз функцій політичних партій. Політичні партії та формування партійної системи в Україні.</p>
<p>Пр15 "Вибори та виборчі системи" (денна)</p> <p>Вибори та виборчі системи Яка роль виборів у демократії? Політичні партії та партійні системи. Політичні партії та формування партійної системи в Україні. Аналіз функцій політичних партій.</p>

## Пр16 "Громадські організації та їх значення"

Значення громадських організацій для підтримання основ демократичного суспільства. Умови виникнення та структуротворчі елементи громадянського суспільства. Характеристики громадянського суспільства. Неурядові організації. Принципи та структура громадянського суспільства.

### 7.2 Види навчальної діяльності

НД1	Підготовка до лекцій
НД2	Підготовка і виступ на практичних заняттях
НД3	Підготовка та реалізація групового проекту
НД4	Електронне навчання у системах (перелік конкретизується викладачем, наприклад, Google Classroom, Zoom та у форматі Youtube-каналу)

### 8. Методи викладання, навчання

Дисципліна передбачає навчання через:

МН1	Інтерактивні лекції
МН2	Обмін думками (think-pair-share)
МН3	Навчальна дискусія / дебати
МН4	Проектний метод (групова робота)

Лекції надають студентам матеріали з теоретичної частини сучасних крос-культурних досліджень та проектів, знайомлять їх із основними поняттями крос-культурного менеджменту, що є основою для самостійного навчання здобувачів вищої освіти (РН 1, РН 2). Лекції ґрунтуються на використанні знань у вигляді окремих змістових модулів, що інтегруються з іншими частинами курсу (РН 3). Вони доповнюються завданнями для самостійної роботи, виконання яких надає студентам можливість застосовувати теоретичні знання на практиці (РН 3, РН 4, РН 5). Підготовка до лекцій сприятиме активізації пізнавальної діяльності здобувачів за рахунок асоціації їх власного досвіду з предметом навчання (РН 3). Під час підготовки до презентацій та проектів за результатами модульного навчання студенти розвиватимуть навички системного аналітичного та критичного мислення.

Для кожного студента в процесі навчання створюються необхідні умови для виявлення та розвитку індивідуальних особливостей «soft skills», які можуть знадобитися в будь-якій галузі. Зокрема, навички міжособистісної взаємодії. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

### 9. Методи та критерії оцінювання



## 9.1. Критерії оцінювання

Визначення	Чотирибальна національна шкала оцінювання	Рейтингова бальна шкала оцінювання
Відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	5 (відмінно)	$90 \leq RD \leq 100$
Вище середнього рівня з кількома помилками	4 (добре)	$82 \leq RD < 89$
Загалом правильна робота з певною кількістю помилок	4 (добре)	$74 \leq RD < 81$
Непогано, але зі значною кількістю недоліків	3 (задовільно)	$64 \leq RD < 73$
Виконання задовольняє мінімальні критерії	3 (задовільно)	$60 \leq RD < 63$
Можливе повторне складання	2 (незадовільно)	$35 \leq RD < 59$
Необхідний повторний курс з навчальної дисципліни	2 (незадовільно)	$0 \leq RD < 34$

## 9.2 Методи поточного формативного оцінювання

МФО1	Захист презентацій
МФО2	Самостійне виконання студентами ситуаційних вправ на практичних заняттях та їх обговорення.
МФО3	Розв'язування ситуаційних завдань
МФО4	Обговорення та самокорекція виконаної роботи студентами

## 9.3 Методи підсумкового сумативного оцінювання

МСО1	Контрольна робота
МСО2	Виконання інтерактивних вправ
МСО3	Написання та реалізація групового проекту
МСО4	Складання комплексного письмового модульного контролю

Контрольні заходи:

<b>5 семестр</b>		<b>100 балів</b>
МСО1. Контрольна робота		<b>32</b>
		32
МСО2. Виконання інтерактивних вправ		<b>15</b>
	3x5	15
МСО3. Написання та реалізація групового проекту		<b>48</b>
	16x3	48
МСО4. Складання комплексного письмового модульного контролю		<b>5</b>

		5
--	--	---

Контрольні заходи в особливому випадку:

5 семестр		100 балів
МСО1. Контрольна робота		30
		30
МСО2. Виконання інтерактивних вправ		20
		20
МСО3. Написання та реалізація групового проекту		40
		40
МСО4. Складання комплексного письмового модульного контролю		10
		10

Студент, який протягом навчального періоду виконав всі заплановані види навчальної роботи та за наслідками модульних атестацій набрав необхідну, яка відповідає позитивній оцінці, кількість рейтингових балів не менше 60, отримує семестрову оцінку у відповідності до набраних рейтингових балів. Складання заходу підсумкового семестрового контролю з метою підвищення позитивної оцінки не здійснюється. Студент, який протягом поточної роботи не набрав кількість рейтингових балів, що відповідає позитивній оцінці, але не менше 35 балів, зобов'язаний скласти захід підсумкового семестрового контролю, яке здійснюється після завершення останнього модульно-атестаційного циклу у семестрі або екзаменаційної сесії, якщо вона передбачена, за додатковою відомістю семестрової атестації (першою незадовільною оцінкою вважається та, що отримана за наслідками модульних атестацій, яка виставляється в основну відомість семестрової атестації). Студент має право на два складання ПСК: викладачу та комісії. У разі незадовільного складання підсумкового семестрового контролю комісії студент отримує оцінку «незадовільно» («F» за шкалою ECTS) і відраховується з університету. При успішному складанні заходу підсумкового семестрового контролю використовується оцінка «задовільно», яка засвідчує виконання студентом мінімальних вимог без урахування накопичених балів («E» за шкалою ECTS) із визначенням рейтингового балу 60. Студент, який за наслідками модульних атестацій набрав менше 35 рейтингових балів, не допускається до підсумкового семестрового контролю, отримує оцінку «незадовільно» (за шкалою ECTS – «F») і відраховується з університету.

## 10. Ресурсне забезпечення навчальної дисципліни

### 10.1 Засоби навчання

ЗН1	Бібліотечні фонди.
ЗН2	Інформаційно-комунікаційні системи.
ЗН3	Мультимедіа, відео- і звуковідтворювальна, проєкційна апаратура.
ЗН4	Програмне забезпечення.
ЗН5	Комп'ютери, комп'ютерні системи та мережи.

## 10.2 Інформаційне та навчально-методичне забезпечення

<b>Основна література</b>	
1	Берроуз, Г. Демократія: від теорії до практики [Текст] : підручник / Г. Берроуз. — 2-ге вид., доп. — Київ : АК-ГРУП, 2019. — 285 с.
2	Берроуз, Г. Демократія: від теорії до практики [Текст] : посібник / Г. Берроуз. — 2-ге вид., доп. — Київ : АК-ГРУП, 2019. — 100 с.
3	Daniel Innerarity. (2018) Democracy in Europe: a political philosophy of the EU, Palgrave Macmillan, 2018, 283 с.
<b>Допоміжна література</b>	
1	Korol S. Public policy and international investment position in European integration of Ukraine / S. Kolosok, V. Dementov, S. Korol, O. Panchenko // Journal of Applied Economic Sciences, 2018. Volume XIII, Winter, 8(62): 2375 – 2384 (scopus).
2	Король С. М. Людський ресурс громад: аналіз портрету працездатного населення / С.М. Король, А. М. Костенко, Ю. В. Панченко // Грані. – 2020. – 23(3). С. 135-146.
3	Король С. М. Аналіз джерельної бази дослідження регіональної політики в контексті євроінтеграційних процесів у вітчизняній та зарубіжній політичній науці / С. М. Король // «S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe» : електронний науково-практичний журнал. – Одеса, 2017. – Вип. 3. – С. 19-23.
4	Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини – Київ, 2017
<b>Інформаційні ресурси в Інтернеті</b>	
1	Демократія: цінності, принципи, механізми. Дистанційний курс. <a href="https://dl.sumdu.edu.ua/coursebook/1a1b5724-d964-4bf9-be16-93239a4aa910/index.html">https://dl.sumdu.edu.ua/coursebook/1a1b5724-d964-4bf9-be16-93239a4aa910/index.html</a>
2	Прозорі міста // <a href="https://transparentcities.in.ua/">https://transparentcities.in.ua/</a>
3	Freedom House // <a href="https://freedomhouse.org/uk">https://freedomhouse.org/uk</a>
4	Розбудова спроможних громад // <a href="https://rozbudova.org/">https://rozbudova.org/</a>